

14. *Холод Н. М.* Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках. — Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2009. — 442 с.

15. *Антыкуз В. М.* Особенности распределения доходов в Украине // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. — 2009. — Вип. 37-3. — С. 92—99.

16. *Дементьев В. В.* Государство и регионы: почему нет согласия? (Институциональный аспект) // Там же. — Вип. 37-1. — С. 15—24.

17. *Голікова Т. В.* Про «провали» держави в управлінні територіальним економічним розвитком // Там же. — Вип. 37-1. — С. 140—146.

18. Експрес-випуски «Доходи та витрати населення за регіонами України» Держкомстату № 101 від 30.04.2010, № 2 від 11.01.2010, № 96 від 24.04.2008, № 105 від 11.05.2007, № 110 від 05.05.2006.

19. Основні показники поведження з відходами І—ІІІ класів небезпеки / www.ukrstat.gov.ua, модифікації 20.05.2010, 22.05.2009, 20.05.2008.

20. Статистичний збірник «Регіони України», 2009. Частина І. — К.: Держкомстат, 2009. — 368 с.

21. *Горбачук В.* Умови членства України у Європейському Союзі: точка зору України / Інтеграція України у світове співтовариство. — К.: IREX; За друга, 1999. — С. 15—34.

22. Викиди шкідливих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря / www.ukrstat.gov.ua, модифікації 20.05.2010, 25.05.2009, 20.05.2008.

23. Діяльність Міністерства охорони навколишнього природного середовища України. Екологічні паспорти регіонів / www.menr.gov.ua

24. *Горбачук В.М.* Методи індустріальної організації. Кейси та вправи. Економіка та організація виробництва. Економічна кібернетика. Економіка підприємства. — К.: А.С.К., 2010. — 224 с.

25. *Веселов Ф. В.* Зона особого внимания // Энергополис. — 2009, июнь. — № 6 (29). — С. 36—41.

26. *Горбачук В. М.* Оптимизационные модели качества воды (по материалам ПАСА). Препр. 89-60. — К.: Ин-т кибернетики имени В. М. Глушкова АН УССР, 1989. — 22 с.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2010 р.

Т. О. Королюк,

аспірантка ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана

ДВОЯКА РОЛЬ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА

АНОТАЦІЯ. На основі аналізу застосування інструментів державного антикризового управління розкрита неоднозначна роль держави у стабілізації ринку фінансових послуг.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інститут держави, фінансовий сектор, фінансова криза, фінансова стабільність.

The ambiguous role of the state is exposed in stabilizing of market of financial services on the basis of analysis of application instruments of state administration in the conditions of crisis.

KEY WORDS: institute of the state, financial sector, financial crisis, financial stability.

Динамічність розвитку фінансових ринків у взаємозв'язку із появою фінансових інновацій наповнює новим змістом теорію державного управління фінансовим посередництвом. Останні кризові явища на світовому фінансовому ринку поставили на порядок денний завдання пошуку такого механізму функціонування фінансових інститутів, який би не допускав у майбутньому подібних фінансових стресів, загострення економічних та соціальних проблем, політичних дебатів щодо пошуку її «винуватців». Даним механізмом виступає посилення ролі інституту держави у забезпеченні фінансової стабільності. Проте постає проблема дієвості застосування конкретного інструментарію у визначеному інституціональному середовищі, що не спричинить новий виток кризових явищ. Адже, як ми продемонструємо далі, кожний регулятивний захід держави слід розглядати неоднозначно, оцінюючи позитивні та негативні наслідки для фінансового сектору та економіки в цілому.

Мета статті полягає у розкритті ролі держави в стабілізації діяльності фінансових посередників та переосмисленні застосування деяких її інструментів.

Інститут держави є провідним учасником на ринку фінансових послуг, основне призначення якого — створення чіткого та прозорого інституціонально-правового поля функціонування фінансового сектору¹ з метою уникнення пошуку «лазівок»² фінансовими інститутами, які можуть стати передумовою порушення макроекономічної рівноваги фінансового ринку та спричинення хаосу. У свою чергу, фінансова стабільність — це відсутність явища системного ризику, здатність фінансової системи зберігати фінансову ліквідність та здатність фінансових установ покривати за рахунок власних ресурсів збитки і ризик, який є невід'ємною складовою їх діяльності [4].

Сьогодні функціональна роль фінансового посередництва змінюється, еволюціонує, адже трансформуються ціннісні інститу-

¹ Під фінансовим сектором будемо розуміти діяльність банківських та небанківських фінансових посередників.

² Едвард Кейнс описує процес ухиляння від регулятивних приписів як «пошук лазівок»: Див.: Edward J. Kane «Accelerating Inflation, Technological Innovation and the Decreasing Effectiveness of Bank Regulation», Journal of Finance, vol. 38 (May 1981), p. 355—367.

ти, рух та масштаби фінансових ресурсів тощо. Якщо раніше споживачі фінансових послуг зверталися до банку з метою отримання додаткових вигід від заощаджень, взяти позичку чи здійснити іншу фінансову операцію, то сьогодні банки самі шукають клієнтів і «йдуть» до них або «назустріч» з ціллю їх утримання. Жорстка конкуренція на фінансовому ринку створює ефект «тісноти», нестачі фінансових ресурсів, що змушує фінансові установи боротися за клієнта, більше ризикувати, виходити за межі конкретної національної економіки, завойовуючи ширші сегменти фінансового ринку, перетворюватися у «хижаків», «піраній» фінансового простору.

Саме ця надмірна ризикованість, спекулятивність діяльності фінансових інститутів та фінансові інновації спричинюють фінансову нестабільність, а тому державі потрібно постійно тримати «руку на пульсі», щоб вчасно зреагувати на фінансові нововведення запровадженням відповідних регулюючих норм. Стабілізаційна політика повинна охоплювати не лише заходи з подолання фінансової кризи, а й попереджувальні, обмежувальні дії. Як відмічає з цього приводу Габбард Р. Глен, фактор часу провокує фінансові інновації і лише інновації у регулюванні та гнучкість рішень здатні управляти фінансовим інноваціям [1, с. 36]. Тому усі держави визнають необхідність регулювання функціонування фінансових інститутів та запобігання фінансовим стресам, дискусії точаться лише з приводу конкретного інструментарію та масштабів такого впливу.

Слід відзначити, що спрогнозувати точно фінансову кризу важко, а то й зовсім не під силу, ані державі, ані іншим фінансовим аналітикам, які не мають здатності перемагати ринок [5, с. 820—821]. А тому попередження фінансової нестабільності повинне виходити із глибоких знань її передумов та чинників. Їх розмаїття в економічній науковій літературі досить широке: зростання процентної ставки, падіння курсів на ринку акцій, непередбачене падіння загального рівня цін, зростання невизначеності, банківська паніка [5, с. 232—233], спекулятивний «перегрів» ринку, зростання безнадійної заборгованості фінансових установ тощо.

Держава своїми діями може попередити та вчасно зреагувати на проблеми у фінансовому секторі, застосовуючи конкретні інструменти антикризової політики, такі як: закони, ліцензії, штрафи, санкції, пільги, податки, які є більш загальними; процентну ставку, облікову ставку, дисконтне «віконце», резервні вимоги, вимоги до розміру капіталу фінансових установ, інструменти ре-

структуризації тощо (рис. 1). Проаналізуємо дієвість та необхідність використання інструментів, які безпосередньо стосуються фінансового сектора.

Рис. 1. Роль держави у стабілізації фінансового сектора

Більшість вчених єдині у погляді, що важливим антикризовим інструментом держави є мінімальний розмір статутного капіталу фінансової установи, який забезпечує її фінансову безпеку. Проте він не є адекватним відображенням активів фінансової установи у довгостроковому періоді, а тому не можна судити про фінансовий стан інституту. Для того, щоб використовувати даний інструмент для оцінки становища фінансового інституту необхідно

у певний період часу (місяць, 6 місяців) приводити усі активи та пасиви фінансової установи до ринкової вартісної величини.

Підвищення мінімального розміру статутного капіталу підвищуватиме відповідальність засновників банків за ведення бізнесу, так як у результаті кризи вони втрачають власний капітал. Високі вимоги до статутного капіталу обмежують появу нових учасників фінансового ринку, цим самим і конкуренцію, яку, на наш погляд, у фінансовому секторі необхідно частково обмежувати. Жорстка конкуренція змушує фінансові установи ще більше ризикувати у жазі за прибутками. Так, наприклад, у Японії банк повинен мати статутний капітал не менший 1 млрд ієн (10 млн дол.); [7, с. 270] мінімальний розмір статутного капіталу для вітчизняних банків становить 10 млн євро; для страхових компаній — 1 млн євро, а страхових компаній, що займаються страхуванням життя — 1,5 млн євро [2; 3]. Проте до 01.01.2012 р. планується збільшити розмір мінімального статутного капіталу для вітчизняних банків до 120 млн грн.

Резервні вимоги частково страхують банки від кризи у результаті відкликання депозитів. Проте підвищення цих вимог може викликати проблеми з ліквідністю в банках з низькими надлишковими резервами, що вимагає застосування даного інструмента урівноважувати із дією таких інструментів, як операції на відкритому ринку та дисконтні позички [5, с. 525]. Часто резервні вимоги розглядають як податок на банківську діяльність, тому існують погляди щодо їхнього скасування. На наш погляд, ефективним є застосування резервних вимог в управлінні кредитною експансією, яка, як ми знаємо, стала одним із чинників сучасної фінансової кризи. Наприклад, Банк Англії постійно зменшує розмір обов'язкових резервів комерційних банків і здійснює грошово-кредитну політику без обов'язкового резервування, застосовуючи невелику норма обов'язкового резервування (0,35 %) для забезпечення свого доходу. Найвищий рівень обов'язкових резервів в Італії, Австрії (близько 25%) та Іспанії (17 %). В Японії норма резервування коливається в межах 0,125—2,5 %. Резервні вимоги повністю скасовані в Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Швейцарії.

В основі стабільності фінансових інститутів лежить стабільність процентних ставок. Адже їхнє коливання створює невизначеність на фінансовому ринку, що, у свою чергу, також може призвести до банківської «паніки». Світовий досвід показує, що саме різке зростання процентної ставки ставало причиною фінансових криз.

У кризовому становищі фінансових інститутів вирішальну роль відіграють дисконтні позички, які забезпечують ліквідність фінансової установи. Проте застосування даного інструмента може ускладнити контроль за пропозицією грошей в економіці. Багато економістів твердять, що облікова ставка, яка регулює обсяги надання позичок банкам, повинна бути вищою за короткострокові ринкові процентні ставки, стаючи, таким чином, штрафною процентною ставкою [1, с. 553]. Позики тоді не надаватимуть можливості отримання прибутків, банки братимуть їх лише якщо вони справді мають проблеми з ліквідністю. Ми єдині у погляді, що дисконтна ставка повинна відповідати або бути вищою процентної ставки.

Світова фінансова криза на поч. ХХІ ст. змусила знову заговорити громадськість про необхідність державного страхування депозитів, що передбачає повернення вкладів клієнтам фінансових установ при їх банкрутстві. У такому випадку держава залучається до фінансового посередництва шляхом надання гарантій. Проте в наукових колах немає єдиного погляду на доцільність його застосування. З одного боку, відсутність дії даного інструмента при перших негараздах у конкретному банку спричинить фінансову «паніку» (масове зняття депозитів), що може викликати подальшу ланцюгову реакцію фінансової, економічної, соціальної криз. До того ж держава, гарантуючи повернення депозитів вкладникам у результаті банкрутства банку, сприяє ще більшому припливу коштів на рахунки фінансових установ «з-під матраців» громадян, що, у свою чергу, сприяє зростанню інвестиційних можливостей економіки. З іншої сторони, застосування інструментів державного страхування депозитів та «дисконтного віконця» має певні недоліки [5, с. 232—233]. По-перше, фінансові посередники, знаючи, що у результаті скрутного становища держава гарантує їм підтримку, здійснюватимуть операції із високим ступенем ризику, не турбуючись про наслідки та відповідальність. Чим більший ризик, тим більший прибуток можуть отримати фінансові інститути, тим більше вони погоджуються на незначні для них втрати, знаючи, що на допомогу прийде держава зусиллями платників податків. Проте, щоб громадяни повірили у гарантії держави повинна бути довіра до політичної еліти, яка її представляє. Держава повинна зважувати всі «за» та «проти» такої фінансової підтримки, які вигоди та втрати для суспільства, чи не буде ще більших втрат. По-друге, вкладники, знаючи, що держава гарантує повернення їхніх депозитів у результаті банкрутства банку, також не зацікавлені контролювати їхню діяль-

ність шляхом вилучення вкладів, коли виникає підозра банкрутства фінансової установи. Хоча, на наш погляд, дрібні вкладники фізично і не можуть це робити, так як обмежені у доступі до необхідної для цього інформації.

Ми вважаємо, так як запобігання банківській «паніці» в інтересах й інших банків, то саме вони і повинні фінансувати стабільність свого бізнесу в результаті кризи, а не залишати даний тягар на державу, а отже, на громадян країни. Для цього пропонуємо створити антикризовий фонд фінансових установ, які б робили щомісячні фінансові внески відповідно до розмірів, прибутковості та ризикованості діяльності фінансових інститутів на підтримку свого бізнесу у кризових умовах. Контролювати даний процес повинні представники державної влади, так як саме вони несуть відповідальність за добробут громадян. З іншої сторони, так як у результаті фінансової кризи держава використовує колосальні обсяги бюджетних коштів виправданим є посилення податкового тиску на фінансові установи з метою повернення коштів громадян. Наприклад, у Великобританії та США наслідком нещодавніх кризових явищ стало введення податку на бонуси банків, проте даний захід не виправдав себе через недосконалість політики влади.

Світова практика страхування депозитів обмежує конкретною сумою. У цьому випадку відповідальність за банківський бізнес та діяльність небанківських фінансових установ несуть, як самі фінансові установи, так і держава, клієнти банків, депозити яких більші граничної застрахованої суми. Проте і в даному випадку фінансові посередники обходять межу граничної суми, розміщуючи вклади у різних банках. Для цього необхідно заборонити таку політику законодавчо із жорсткими санкціями або дозволити мати справу з різними банками, але обмежитися страхуванням депозиту в одному. Так, у США страхування вкладів здійснюється до 100 000 дол.; у Великобританії з 1999 року Рада захисту депозитів гарантує 90 % компенсації Банком Англії вкладів, що не перевищують 20 000 ф. ст.; з 1996 р. Швеція також запровадила систему гарантування депозитів у розмірі 37 000 дол, у тому числі нараховані відсотки; гарантії не поширюються на депозити, які банки тримають у інших банків. У Швеції гарантії щорічно обходяться банкам близько 25% суми розміщених депозитів [7, с. 73]. В Японії існує державне страхування кредитів, що їх надавали експортерам японських товарів приватні японські банки, промислові й торгові компанії. В Україні фонд гарантування вкладів фізичних осіб гарантує кожному вкладнику 8000 грн, включаючи

відсотки, що є дуже мізерною сумою і, на наш погляд, даний інструмент не може виконувати свого основного призначення — запобігання загальній банківській паніці. Постає проблема недоцільності застосування страхування вкладів, а тому пропонуємо більшу відповідальність перенести на самих фінансових посередників. Відповідно, «виживатимуть» сильніші, які зможуть виконувати інвестиційну функцію, отримувати прибутки та відповідати по власних зобов'язаннях.

Крім використання зазначених інструментів доцільним є встановлення державою жорстких обмежень на володіння надмірно ризиковими активами фінансовими установами, здійснення регулярних перевірок їхньої діяльності, обмеження діяльності комерційних банків на ринку цінних паперів, обмеження позабалансової діяльності, посилення контролю кредитно-рейтингових агентств тощо. Ще Д. Рікардо писав, що у звичайній банківській практиці існує дуже багато зловживань, а тому необхідна публікація фінансових звітів банку та чітка регламентація банківської діяльності [6, с. 118]. Це, у свою чергу, забезпечить прозорість діяльності фінансових установ та частково сприятиме подоланню інформаційної асиметрії.

Отже, фінансова нестабільність лежить в основі регулювання фінансового посередництва. Проте як би не намагалася держава контролювати поведінку фінансових інститутів, у гонитві за прибутками вони знаходять шляхи «обходу» законодавчих приписів, цим самим ризикуючи та породжуючи фінансову небезпеку. Процес державного регулювання, в основі якого повинні бути постійні інноваційні зміни методів та інструментів впливу на фінансові інститути, та постійний пошук цими ж інститутами шляхів подолання «перепон» (фінансові інновації) носить діалектичний характер. А тому регулятивні норми виступають джерелом фінансових інновацій. Таким чином, держава в управлінні фінансовим сектором повинна використовувати весь доступний їй арсенал методів та інструментів, забезпечуючи надійність та стабільність фінансових інститутів.

Література

1. *Габбард, Р. Глен.* Гроші, фінансова система та економіка: Підручник / Пер. з англ.; Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121. — Ч. 1. — Ст. 31: [Електронний ресурс] // <http://zakon.rada.gov.ua> — Офіційний веб-сайт Верховної Ради України

3. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85. — Ч. 2. — Ст. 30: [Електронний ресурс] // <http://zakon.rada.gov.ua> — Офіційний веб-сайт Верховної Ради України

4. Кінг Стемпень. Передумови стабільності банківської системи України: інституційний аналіз: [Електронний ресурс] // www.univ.rzeszow.pl/nauka/

5. Мишкін, Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій. — К.: Основи, 1999. — 963 с.

6. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Сочинения. — Т. 1. — М.: Гос. Изд-во политической лит-ры, 1955. — 360 с.

7. Руденко Ю.М. Фінансові системи зарубіжних країн [Електронний ресурс] : Навч. посіб. Ю. М. Руденко, В. В. Токар. — К. : КНЕУ, 2010. — 348 с.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2010 р.